

ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΙΚΟΣ ΓΑΜΟΣ

Πρακτικά συζήτησης

Πέμπτη 7 Μαρτίου 1996

Εργατοϋπαλληλικό κέντρο Θεσσαλονίκης

Εισηγούνται:

- Παπαζήση Θεοφανώ, νομικός επίκουρος καθηγήτρια Α.Π.Θ.
- Σακκελίων Σταμάτης, θεολόγος καθηγητής β' βαθμιας εκπαίδευσης
- Στογιαννίδου Αριάδνη, ψυχολόγος λέκτωρ ΑΠΘ

Προλογίζουν:

- Σύμπραξη Κατά της Ομοφυλοβίας
- Τοπική επιτροπή κατά του ρατσισμού, της ξενοφοβίας, του αντισημιτισμού και της μη ανοχής

Χαιρετίζει:

- Β. Γιαννέλος, Ελληνική Ομοφυλοφιλική Κοινότητα Αθήνας

Οδυσσέας Αναστασόπουλος, εκπρόσωπος της Σύμπραξης Κατά της Ομοφυλοφοβίας:

Γεια σας.

Σας καλωσορίζω στη συζήτησή μας. Είναι η πρώτη συζήτηση που γίνεται στην Ελλάδα για τον ομοφυλοφιλικό γάμο.

Θα διαβάσω καταρχήν τον χαιρετισμό του Βαγγέλη Γιαννέλου, μέλους της Ελληνικής Ομοφυλοφιλικής Κοινότητας, ο οποίος δεν μπόρεσε να έρθει σήμερα εδώ, γιατί στην Αθήνα ετοιμάζονται για την εβδομάδα κατά του ρατσισμού που γίνεται από τις 16 μέχρι τις 24 Μαρτίου.

Ο χαιρετισμός του έχει ως εξής:

Αγαπητοί φίλοι,

Η Ελληνική Ομοφυλοφιλική Κοινότητα Αθήνας χαιρετίζει την ημερίδα που διοργανώσατε και σας εύχεται κάθε επιτυχία στις εργασίες της. Λυπούμαστε πολύ που δεν καταφέραμε να παραβρεθούμε στη συζήτηση σας και παρατηρούμε -χωρίς στεναχώρια, φυσικά- ότι η Θεσσαλονίκη είναι ακόμα μια φορά νωρίτερα έτοιμη να ανοίξει τη συζήτηση σε θέματα που έχουν μεγάλη σημασία για την ομοφυλοφιλική κοινότητα της χώρας μας.

Τα αποτελέσματα των εργασιών της εκδήλωσής σας τα περιμένουμε με μεγάλο ενδιαφέρον. Οι απόψεις μας και τα επιχειρήματά μας σαφώς θα παρουσιαστούν από τους διοργανωτές με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, γι αυτό δεν τα παραθέτουμε εδώ. Ως παράδειγμα μόνον στο ζήτημα της πρακτικής σημασίας που έχει η αναγνώριση της ομοφυλοφιλικής σχέσης αναφέρουμε την περίπτωση γνωστού σχεδιαστή μόδας Μπίλυ Μπο ο οποίος εκδιώχτηκε κακίν-κακώς από την οικογένειά του, κρατήθηκε σε απόσταση από τους συγγενείς κατά την μακρά και επώδυνη διάρκεια της ασθένειάς του και μόνο μετά το θάνατό του οι «αξιότιμοι» συγγενείς του κατέφυγαν στα δικαστήρια για να διεκδικήσουν μέρος της περιουσίας του σχεδιαστή, ενθυμούμενοι οψίμως –και με τη βοήθεια που η μαγεία του χρήματος ασκεί- τους δεσμούς αίματος που είχαν μαζί του.

Ούτε το Σύνταγμα, ούτε οι ελληνικοί νόμοι περιορίζουν το δικαίωμα στο γάμο μόνο σε έναν άντρα με μια γυναίκα. Θεωρητικά, στην Ελλάδα μπορεί κανείς να ζητήσει από το δήμαρχο της περιοχής του να τον παντρέψει με τον ιδίου φύλου σύντροφό του. Όμως ο πρόεδρος του συλλόγου δικαστών κι εισαγγελέων πρόσφατα είπε σε δημοσιογραφική έρευνα ότι το γράμμα του νόμου μπορεί να μην το αποκλείει, όμως η ουσία του θεωρεί τον αποκλεισμό αυτονόητο.

Το κράτος μας θεμελιώνεται πάνω σε ένα Σύνταγμα που αναφέρεται εκτενώς και ρητώς στην ισότητα των πολιτών και στην ανάγκη του σεβασμού της αξιοπρέπειάς τους. Οποιαδήποτε παράδοση ή ηθική επιταγή που αντιβαίνει αυτή τη βασική αρχή του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας θα έπρεπε να ...

[λείπει σελίδα από την συνέχεια της εισήγησης του Βαγγέλη Γιαννέλου και λείπει η εισήγηση της Μαρίας Δατσέρη που υπάρχει μόνο ο τέλος της και είναι το παρακάτω]

...άλλη εκδήλωση η οποία θα γίνει το επόμενο δεκαπενθήμερο είναι μια πολιτιστική εκδήλωση, μια βραδιά στο δήμο Χαλάστρας, στις 21 του Μάρτη, όπου θα

έχουμε τη δυνατότητα να έρθουμε σε επαφή με τους τσιγγάνους της περιοχής εκείνης.

Επίσης θα κάνουμε τέσσερις παρεμβάσεις σε σχολεία του κέντρου της πόλης και των περιφερειακών δήμων της Θεσσαλονίκης. Και ακόμη θα στήσουμε και μια μεγάλη έκθεση φωτογραφίας με την βοήθεια της φωτογραφικής ομάδας του δήμου Τριανδρίας, για την οποία αυτήν τη στιγμή αποφασίζουμε για ποιο θα είναι το τελικό σημείο στο οποίο θα στηθεί η έκθεση, με δυο προτεινόμενα, το ένα το αεροδρόμιο Μακεδονία και το άλλο ο σιδηροδρομικός επιβατικός σταθμός.

Πιστεύουμε ότι αυτές είναι κάποιες παρεμβάσεις στην ζωή της πόλης, είναι μια δουλειά η οποία για μας είναι πολύ κατασταλαγμένη σαν οργανώσεις που συμμετέχουμε, αλλά και σαν άτομα. Και θα θέλαμε ειλικρινά από τον καθένα σας, εάν έχει τη διάθεση, να μας βοηθήσει και να μας στηρίξει με την εθελοντική του παρουσία. Εμείς βρισκόμαστε κάθε Τετάρτη στο Εργατικό Κέντρο, που είναι το στέκι μας, κουβεντιάζουμε και μια φορά το μήνα τουλάχιστον προγραμματίζουμε τις δράσεις. Όποιος από εσάς θέλει να βοηθήσει το έργο της επιτροπής που έχει τους σκοπούς, όπως είπαμε, να δραστηριοποιήσει και να ευαισθητοποιήσει πιο πολύ του νέους ανθρώπους γύρω από τα θέματα του ρατσισμού, μπορεί να έρθει και να συμμετέχει μαζί μας, είτε στις δραστηριότητες, είτε βοηθώντας για τον προγραμματισμό και την υλοποίηση των δραστηριοτήτων.

Ευχαριστούμε πολύ που είστε απόψε μαζί μας και αφήνω τα παιδιά να συνεχίσουν την παρουσίαση των εισηγητών.

Νίκος Χατζητρούφων (Σύμπραξη κατά της ομοφυλοφοβίας)

Αγαπητοί φίλοι και φίλες.

Καταρχήν θα ήθελα να συμπληρώσω ότι η κυρία Μαρία Δατσέρη που μίλησε εκ μέρους της Επιτροπής Κατά του Ρατσισμού στηρίζει εδώ στην Θεσσαλονίκη το γραφείο της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, και νομίζω ότι πρέπει να το αναφέρουμε.

Η Σύμπραξη Κατά της Ομοφυλοφοβίας, που μαζί με την Επιτροπή Κατά του Ρατσισμού οργάνωσε την σημερινή συζήτηση, δημιουργήθηκε μόλις πριν έξι μήνες, όμως, άτομα που την απαρτίζουν ήταν τα πρώτα που από τα τέλη της δεκαετίας του '80, με πράξεις, έστησαν και μέχρι σήμερα καθορίζουν αυτό που λέμε «ομοφυλοφιλικό κίνημα» στην πόλη μας.

Και επειδή η ιστορία δεν γράφεται ανώνυμα, αλλά επώνυμα από άτομα με όνομα και διεύθυνση, γι' αυτό θεωρώ υποχρέωσή μου να αναφέρω ότι στην νέα ποιότητα ομοφυλοφιλικού και αμφιφυλόφιλου κινήματος που χτίζει η Σύμπραξη και έχει την βοήθεια πολλών ανθρώπων της πόλης μας, που θα μπορούσα να σας αναφέρω, έχει ως συνεταίρο της την Επιτροπή Κατά του Ρατσισμού η οποία αποτελείται από συγκεκριμένες οργανώσεις: τη Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, το Εργατοϋπαλληλικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, πολιτικές νεολαίες και ιδιαίτερα τη νεολαία ΠΑΣΟΚ, κινήσεις πολιτών όπως η Οικολογία-Αλληλεγγύη, παρατάξεις σε φοιτητικούς συλλόγους όπως την ΠΑΣΠ στο σύλλογο φοιτητών της φιλοσοφικής σχολής του ΑΠΘ και άλλοι πολλοί.

Όλοι εμείς χτίσαμε ειλικρινείς σχέσεις μεταξύ μας και μέσα από τη δουλειά,

σύμφωνα με το σχήμα «όλοι για όλους» συζητάμε και παρεμβαίνουμε στην πολιτική εξουσία και στους μεμονωμένους ανθρώπους.

Το θέμα της σημερινής συζήτησης «ομοφυλοφιλικός γάμος» βάζει ένα αίτημα προς την πολιτική εξουσία, την κεντρική, τη δημοτική και την νομαρχιακή. Ζητάμε τη δημιουργία θεσμού. Το αίτημα του ομοφυλοφιλικού γάμου πιστεύουμε ότι είναι λίγο μόνον οδυνηρό για τους παραδοσιακούς σεμνότυφους, επειδή ζητάει την κρατική αναγνώριση της σχέσης δύο ενπλίκων και συναινούντων φορολογούμενων πολιτών.

Η διεθνής κοινότητα, ιδιαίτερα των πιο ανθρωπιστικών κρατών, έχει ήδη αναγνωρίσει με τον έναν ή τον άλλον τρόπο δικαιώματα των ομοφυλόφιλων και αμφιφυλόφιλων:

- Ο ΟΗΕ, με το να συμβουλευέται επίσημα την ILGA (Διεθνής οργάνωση ομοφυλόφιλων γυναικών και ανδρών)
- Το Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο, με ψήφισμά του, το 1994.
- Τα κράτη: Δανία, Νορβηγία, Ισλανδία, Σουηδία και διάφοροι δήμαρχοι στην Ισπανία και αλλού με την νομοθέτηση της ομοφυλοφιλικής συμβίωσης.

Για την Σύμπραξη, η διάχυση αυτής της νέας ηθικής περνάει εκτός από το κανάλι προς την εξουσία –επί τη ευκαιρία καλώ τους δημάρχους και το νομάρχη να θεσμοθετήσουν στο χώρο τους τον ομοφυλοφιλικό γάμο-- η διάχυση αυτής της νέας ηθικής από τους μεμονωμένους ανθρώπους και από τους συλλόγους. Έτσι, φροντίζουμε να μας προσεγγίζουν, αλλά και εμείς να προσεγγίζουμε άλλες κοινωνικά μειονεκτούσες ομάδες.

Ακόμα η σημερινή εκδήλωση επιθυμούμε να δώσει τη δυνατότητα να καταγράψουμε προβλήματα, τις ιδεολογικές του βάσεις, δυνατότητες λύσης του και μεθόδους λύσης και έτσι να αποκτήσουμε ένα εργαλείο για την παραπέρα κοινωνική μας παρέμβαση.

Ελπίζουμε ότι η συζήτηση θα συμβάλει στο να γίνουν οι ομοφυλόφιλοι και αμφιφυλόφιλοι πιο συνειδητοί και πιο δυνατοί αλλά και εκείνοι οι ετεροφυλόφιλοι που δείχνουν έλλειψη ανοχής να την αποβάλουν και να ζήσουμε όλοι ελεύθεροι και πιο ευτυχισμένοι.

Στην συνέχεια θα παρακαλέσω την κυρία Παπαζήση, επίκουρη καθηγήτρια στο τμήμα Νομικής του ΑΠΘ, να πάρει το λόγο.

Θεοφανώ Παπαζήση (επίκουρη καθηγήτρια στο τμήμα Νομικής του ΑΠΘ)

Καλησπέρα σας. Το θέμα με το οποίο θα σας απασχολήσω απόψε είναι ο ομοφυλοφιλικός γάμος για να κρατήσω τον τίτλο της ημερίδας. Στην πραγματικότητα εγώ θα το έλεγα «συμβίωση ομοφυλόφιλων» κι έχω και υπότιτλο: «Εκφυλισμός ή ίση μεταχείριση;»

Βέβαια, ακούγοντας για νομικούς θα ανατριχιάσετε και θα λέτε «τι πρόκειται να ακούσουμε εδώ; θα μας κατεβάσει εκατό νόμους, δεν θα ξέρουμε τι μας λέει». Λοιπόν, επειδή εμείς οι νομικοί πραγματικά έχουμε μια ιδιόρρυθμη γλώσσα, θα είμαι όσο το δυνατόν σαφής για να μπορέσουμε να συνεννοηθούμε, γιατί ελπίζω ότι στο τέλος θα κάνουμε μια ωραία συζήτηση. Θα σας πω μια ιστορία αρχικά. Ας υποθέσουμε ότι ένας νεαρός, ο Λάκης που απέτυχε στις εισαγωγικές εξετάσεις του

Πολυτεχνείου, εγγράφεται στην αρχιτεκτονική σχολή του πανεπιστημίου της Κοπεγχάγης, όπου γνωρίζει και συνδέεται συναισθηματικά με το Δανό φοιτητή Έρικ. Οι δύο νέοι αποφασίζουν να συμβιώσουν κατά την ειδική έννομη σχέση την αναγνωρισμένη από το δίκαιο της Δανίας, με την οποία δημιουργούνται για τους συμβιούντες ομόφυλους δικαιώματα και υποχρεώσεις ανάλογα με αυτά της έγγαμης συμβίωσης μετά την νομότυπη καταχώρησή της στα αρμόδια βιβλία.

Μετά το τέλος των σπουδών του ο Λάκης εργάζεται σε αρχιτεκτονικό γραφείο της Κοπεγχάγης. Αργότερα δεν τα βρίσκει με τον Έρικ και δίνει τέλος στην σχέση του με τον Έρικ, που δεν έχει τελειώσει ακόμα τις σπουδές του, και στηριζόταν οικονομικά στο Λάκη. Ο Έρικ προσφεύγει στο αρμόδιο τοπικό δικαστήριο που του επιδικάζει οικονομικές αξιώσεις σε βάρος του Λάκη. Ας πούμε ότι του επιδικάζουν διατροφή. Ο Λάκης προκειμένου να μην πληρώσει την διατροφή, σηκώνεται και έρχεται στην Ελλάδα και εγκαθίσταται στη Θεσσαλονίκη. Ο Έρικ τώρα στην Κοπεγχάγη, έχει στα χέρια του μια δικαστική απόφαση την οποία θέλει να εκτελέσει. Αν δεν ήταν Έρικ και ήταν Έρικα, σας το λέω εκ των προτέρων, θα έπαιρνε ένα δικηγόρο στην Θεσσαλονίκη, θα του έστελνε την απόφαση και θα του έλεγε «κοίταξε να δεις, πήγαινε στο δικαστήριο». Ο δικηγόρος θα πήγαινε, θα την αναγνώριζε και μετά, όπου έβρισκε το Λάκη μπροστά του, θα του την κοινοποιούσε και θα μπορούσε είτε να του κατάσχει οποιοδήποτε περιουσιακό του στοιχείο ή να του κάνει ακόμη και μήνυση για καθυστέρηση διατροφής.

Στην περίπτωση λοιπόν του Έρικ, ο δικηγόρος του έχει επικοινωνία με ένα δικηγόρο στην Θεσσαλονίκη, του λέει τα καθέκαστα και του λέει «στέλνω αυτήν την απόφαση να την αναγνωρίσεις και να την εκτελέσεις εναντίον του οφειλέτη». Και λέει λοιπόν ο δικηγόρος, ο κύριος Ισίδωρος, «λυπάμαι, δεν μπορώ να την εκτελέσω, διότι η απόφαση αυτή δεν μπορεί να αναγνωριστεί από τα ελληνικά δικαστήρια. Γιατί; Διότι η αναγνώριση μιας αλλοδαπής απόφασης στην Ελλάδα προϋποθέτει μεταξύ άλλων, η απόφαση αυτή να μην αντίκειται και στην ελληνική δημόσια τάξη.

Τι σημαίνει ελληνική δημόσια τάξη;

Αυτή είναι μια διάταξη που θα την δούμε στο άρθρο 33 του αστικού κώδικα και θα την ξαναβρούμε και σε κάποιες σχετικές διατάξεις της πολιτικής δικονομίας.

Επαναλαμβάνεται ακριβώς έτσι : «Ως δημόσια τάξη θα πρέπει να εννοήσουμε τις γενικά αποδεκτές αντιλήψεις της ελληνικής κοινωνίας». Αυτό που σας λέω είναι ερμηνεία που την κάνουν τα δικαστήρια, ο νόμος λέει : «δημόσια τάξη».

Πριν προχωρήσω, θέλω να σας πω δυο-τρία πράγματα σχετικά με τις προϋποθέσεις τέλεσης γάμου στην Ελλάδα και για τις σχέσεις γονέων-τέκνων, πώς ρυθμίζονται, ώστε να μπορούμε να καταλάβουμε στη συνέχεια τις αντιθέσεις που θα προκύψουν.

Ο γάμος στο ελληνικό δίκαιο θεωρείται ότι είναι, κατά την αρχετυπική έννοια, η ένωση του άνδρα και της γυναίκας. Από πού προκύπτει αυτό; Από πουθενά!

Το 1350 του αστικού κώδικα, που ορίζει τις προϋποθέσεις για την τέλεση γάμου, ορίζει ότι προϋποθέσεις του γάμου είναι η συμφωνία των μελλονύμφων και η συγκεκριμένη ηλικία, δηλαδή ενηλικότητα 18ετών ηλικίας – τελεία και παύλα. Όλες οι ερμηνευτικές διατάξεις αφορούν την συμφωνία και την ενηλικότητα. Πουθενά δε μας αναφέρει το φύλο. Παρ' όλα αυτά, όσο και να μας φαίνεται περίεργο, το φύλο παρ' ότι δεν αναφέρεται πουθενά, θεωρείται προϋπόθεση δημόσιας τάξεως, που

σημαίνει ότι, σε αντίθεση με το χαιρετισμό του κ. Γιαννέλου, το φύλο διαφορετικό παρ' ότι δεν προκύπτει από τις κεμενικές διατάξεις, θεωρείται προϋπόθεση για την τέλεση του γάμου και αυτό με βάση την παράδοση του ελληνικού, του ρωμαϊκού δικαίου και τη χριστιανική παράδοση. Αυτό είναι πανομοιότυπο σε όλα τα δίκαια, είτε το λένε ρητά, όπως ο ολλανδικός αστικός κώδικας, είτε δεν το λένε ρητά, όπως άλλοι κώδικες, όπως ο γαλλικός ή ο γερμανικός. Το διαφορετικό φύλο θεωρείται σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες απαραίτητη προϋπόθεση για την τέλεση γάμου, ακόμα και στην Δανία και στην Νορβηγία που ισχύει η καταχώρηση της ομοφυλοφιλικής συμβίωσης. Και θα σας πω το γιατί.

Μάλλον, πριν φτάσω στο γιατί, να σας υπενθυμίσω ότι στην Ελλάδα η ελεύθερη συμβίωση επίσης δεν είναι αναγνωρισμένη έννομη σχέση. Πουθενά δεν αναγνωρίζεται. Δεν υπάρχουν πλεονεκτήματα για τους συμβιούντες σε κανένα νόμο, δεν υπάρχουν φορολογικές ελαφρύνσεις για τους ετεροφυλόφιλους, δεν υπάρχει τίποτε και τους θυμάται ο νομοθέτης μόνο όταν πρόκειται να στερήσει δικαίωμα διατροφής για έναν από αυτούς επειδή ζει μόνιμα σε ελεύθερη συμβίωση. Βέβαια στην διάταξη αυτή δεν γίνεται διάκριση φύλων. Όλες οι ερμηνείες της διάταξης αυτής αναφέρονται σε ετεροφυλοφιλική σχέση, αλλά βέβαια αντιλαμβάνεστε ότι αν αυτά συμβαίνουν για τις ετεροφυλόφιλες σχέσεις πολύ περισσότερο αγνοούνται οι ομοφυλοφιλικές σχέσεις. Εν πάση περιπτώσει, ρύθμιση σχετική δεν υπάρχει.

Τώρα, σε ό,τι αφορά τις σχέσεις γονέων και τέκνων. Θέλω να σας πω τούτο: ότι μεταξύ γονέων και ανηλίκων τέκνων έχετε ακούσει όλοι ότι υπάρχει γονική μέριμνα ή επιμέλεια (η επιμέλεια είναι μέρος της γονικής μέριμνας). Αυτό είναι δικαίωμα και υποχρέωση των γονέων και ασκείται προς το συμφέρον των τέκνων. Από αυτό το δικαίωμα μπορεί να εκπέσει ο γονέας ή μπορεί να του αφαιρεθεί. Να του αφαιρεθεί για κακή άσκηση, ή για να εκπέσει εάν έχει τελέσει ένα έγκλημα, για το οποίο έχει καταδικαστεί σε φυλάκιση τουλάχιστο ενός μηνός και το οποίο έγκλημα αφορά είτε τη ζωή, είτε την υγεία είτε τα ήθη του τέκνου. Αυτό σημαίνει πρακτικά ότι πάρα πολύ εύκολα μπορώ, με την κατηγορία ότι ο άλλος γονέας είναι ομοφυλόφιλος, να ζητήσω από το δικαστήριο να του στερήσει τη γονική μέριμνα του κοινού μας παιδιού. Για ποιο λόγο; Διότι θεωρώ ότι είναι ενδεχόμενο της κακής γονικής άσκησης, δηλαδή ότι η επίδραση των ερωτικών επιλογών του άλλου γονέα θα έχει κακή επίδραση στο παιδί. Και βέβαια στην περίπτωση που ο άλλος γονέας είναι ομοφυλόφιλος ή έχει καταδικαστεί για κάποιο αδίκημα, αν με το αδίκημα αυτό που σας είπα αφορά τη ζωή και τα ήθη του τέκνου π.χ. αφορά μαστροπεία, αποπλάνηση, οτιδήποτε τέτοιο, είτε μιλάμε για αγόρι είτε μιλάμε για κορίτσι, ο γονέας αυτός χάνει τη γονική μέριμνα.

Και βέβαια όταν ο γονέας είναι ομοφυλόφιλος κι έχει εμπλακεί σε τέτοιες ιστορίες, αντιλαμβάνεστε ότι εύκολα μπορώ να τον βγάλω από τη μέση.

Σε ό,τι αφορά την υιοθεσία θα πρέπει να σας πω ότι δεν υπάρχει καμία διάκριση. Ο καθένας μπορεί να υιοθετήσει. Η υιοθεσία δεν προϋποθέτει ζευγάρι και μάλιστα ετεροφυλόφιλο. Αντιθέτως όποιος υιοθετήσει, αν είναι έγγαμος για να δημιουργηθεί σχέση από την υιοθεσία θα πρέπει και ο άλλος να υιοθετήσει το παιδί. Αλλά βέβαια, μην γελιέστε με τα λίγα παιδιά που υπάρχουν και τη μεγάλη ζήτηση από γονείς, δύσκολα θα βρεθεί ίδρυμα το οποίο θα δώσει το παιδί για να ζήσει σε μονογονική οικογένεια, δηλαδή σε έναν μόνο γονέα και πολύ περισσότερο αν αυτός είναι ομοφυλόφιλος.

Αυτά είναι τα ισχύοντα στην Ελλάδα.

Γιά να δούμε λίγο τι ισχύει έξω από τα σύνορα μας, και πρώτο και κύριο να δούμε τι γίνεται στην ευρωπαϊκή κοινότητα. Στην ευρωπαϊκή κοινότητα, στις 8 Φεβρουαρίου του 1994 ψηφίστηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με 159 ψήφους υπέρ και 99 κατά, και 18 αποχές, ψήφισμα για την ίση μεταχείριση των ομοφυλόφιλων ατόμων, το οποίο κατέθεσε μαζί με έκθεση έρευνας στις 26 Ιανουαρίου η βουλευτής των Πράσινων Γερμανίδα Claudia Roth. Το ψήφισμα του Ευρωκοινοβουλίου αναφέρει ως πρώτη σκέψη την ίση μεταχείριση όλων των πολιτών, ανεξαρτήτως φύλου και σεξουαλικών προτιμήσεων.

Ως δεύτερη διαπίστωση αναφέρει ότι τα ομοφυλόφιλα άτομα εκδηλώνονται διαρκώς και πιο ανοιχτά στην κοινωνία και ως τρίτη διαπίστωση, ότι τα άτομα αυτά υφίστανται –ακόμη και σήμερα- από πολύ μικρή ηλικία γελοιοποίηση, εξευτελισμό, διακρίσεις και πράξεις βίας. Στην συνέχεια θέτει την αρχή της τήρησης της συνθήκης της ΕΟΚ και της ευρωπαϊκής ενιαίας πράξης, ειδικά στον τομέα της ελεύθερης κυκλοφορίας των πολιτών και την ευθύνη των πολιτών ανεξάρτητα από φύλο και σεξουαλικές προτιμήσεις.

Μετά από αυτά και διάφορες άλλες σκέψεις τις οποίες δε θα σας αναφέρω για να μην κουραστείτε, το ψήφισμα του κοινοβουλίου καταλήγει σε δυο πράγματα.

Απευθύνεται αφενός στα κράτη-μέλη και αφετέρου στην επιτροπή ευρωπαϊκών κοινοτήτων.

Στα κράτη μέλη απευθύνεται και τους ζητά να τροποποιήσουν την εσωτερική τους νομοθεσία και ειδικότερα :

1. την κατάργηση όλων των νομικών διατάξεων που ποινικοποιούν τις σεξουαλικές επαφές μεταξύ προσώπων του ίδιου φύλου ή περιέχουν δυσμενή διάκριση γι' αυτές·

2. τη θέσπιση ίδιου ορίου αποπλάνησης για τις ομοφυλοφιλικές και ετεροφυλοφιλικές σχέσεις·

3. την κατάργηση της άνισης μεταχείρισης των προσώπων με ομοφυλοφιλικές προτιμήσεις στις νομικές και διοικητικές διατάξεις·

4. την λήψη μέτρων και ανάληψη εκστρατείας εναντίον πράξεων βίας, των οποίων πέφτουν συχνά θύματα ομοφυλόφιλοι·

5. την ανάληψη δράσης με τις εθνικές οργανώσεις λεσβιών και ομοφυλόφιλων για την δρομολόγηση εκστρατείας καταπολέμησης κάθε μορφής διάκρισης σε βάρος των ομοφυλοφίλων·

6. την εξασφάλιση της πρόσβασης ανδρών και γυναικών στις κρατικές πιστώσεις, όπως και οι άλλοι κοινωνικοί και πολιτιστικοί φορείς·

7. ειδικά σε ό,τι αφορά το Ηνωμένο Βασίλειο, τους ζητάει να άρουν τις περιοριστικές διατάξεις και να αποκαταστήσουν την ελευθερία του τύπου, της ενημέρωσης και της επιστήμης και της τέχνης για τους ομοφυλόφιλους των δύο φύλων, διότι τα τελευταία χρόνια η Αγγλία με το πρόσχημα ότι υπάρχει μεγάλη εξάπλωση της ομοφυλοφιλίας πραγματικά έχει εισάγει περιορισμούς όσον αφορά την ενημέρωση για να μην γίνουμε λέει, ομοφυλόφιλοι.

Αυτό είναι ως προς τα κράτη-μέλη, τους λέει τι να κάνουν. Επειδή δεν έχουν

μεγάλη εμπιστοσύνη ότι θα το κάνουνε, απευθύνονται στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία είναι το όργανο το οποίο στέλνει τα νομοσχέδια στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και ένα από τα βασικά νομοθετήματα της κοινότητας είναι οι «οδηγίες». Οι οδηγίες είναι κάποια νομοθετήματα τα οποία δεν έχουν αναγκαστικό χαρακτήρα, αλλά είναι ακριβώς οδηγίες όπως το λέει η λέξη. Στέλνονται στα κράτη και τους λένε «σας παρακαλούμε να συμμορφωθείτε σε τόσο χρόνο σε αυτές τις διατάξεις της κοινοτικής νομοθεσίας γιατί αποκλίνετε». Και αν δεν συμμορφωθούν, μετά υπάρχουνε κυρώσεις. Λοιπόν, απευθύνονται στην Επιτροπή και ζητάνε να καταρτίσει μια οδηγία και να την υποβάλλει για ψήφιση στο Κοινοβούλιο, η οποία οδηγία να περιέχει διατάξεις για την οριστική κατάργηση:

1. φυλετικών ορίων ηλικίας, σε ό,τι αφορά σε συναίνεση σε ομοφυλοφιλικές και ετεροφυλοφιλικές πράξεις που συνιστούν διάκριση σε βάρος των ομοφυλοφίλων·

2. την δίωξη της ομοφυλοφιλίας, ως παράγοντα διατάραξης της δημόσιας γαλήνης και προσβολής των ηθών· και

3. κάθε μορφής δυσμενούς διάκρισης στα πλαίσια του εργατικού δικαίου και της νομοθεσίας για τις δημόσιες υπηρεσίες καθώς και στο ποινικό, το αστικό, το εμπορικό και το δίκαιο των συμβάσεων·

4. την απαγόρευση της ηλεκτρονικής αποθήκευσης στοιχείων που αφορούν τις σεξουαλικές προτιμήσεις του ατόμου εν αγνοία του ή την κοινολόγησή τους χωρίς την άδειά του·

5. (και αυτό είναι το σημαντικό που μας ενδιαφέρει σήμερα) να απαγορευθεί ο αποκλεισμός των ζευγαριών λεσβιών και ομοφυλόφιλων από το θεσμό του γάμου ή άλλο ισότιμο νομικό πλαίσιο, αντίθετα δε να εξασφαλισθούν πλήρη δικαιώματα και πλεονεκτήματα γάμου και να επιτρέπεται η επίσημη δήλωση της συμβίωσης ατόμων του ίδιου φύλου και

6. να απαγορευθεί κάθε περιορισμός του δικαιώματος των ζευγαριών των ομοφυλόφιλων και λεσβιών να γίνουν γονείς, να υιοθετήσουν ή να αναθρέψουν ξένα παιδιά.

Ας δούμε τώρα τι συμβαίνει σε διάφορες χώρες έξω από την Ελλάδα, και εδώ θα σας πω ότι την ενημέρωσή σας θα την χωρίσω σε τρεις κατηγορίες:

- η μια αφορά τα κράτη τα οποία αναγνωρίζουν σήμερα ρητά τη συμβίωση των ομοφυλόφιλων·
- η άλλη ενότητα αφορά κράτη με νομοθεσίες οι οποίες στοχεύουν στην κατάργηση των διακρίσεων· και
- η τρίτη κατηγορία αφορά κράτη στα οποία τα ανώτατα δικαστήρια, ενώ δεν υπάρχει κάποια νομοθεσία, έχουν κρίνει τις αντίθετες διατάξεις καταστρατηγικές και ρατσιστικές.

Στην πρώτη κατηγορία των κρατών που αναγνωρίζουν την ελεύθερη συμβίωση των ομοφυλόφιλων, πρώτη και καλύτερη είναι η Δανία, όπως ξέρετε. Με το νόμο της 7ης Ιουλίου του 1989 αναγνωρίζεται η ομοφυλοφιλική συμβίωση με τη δυνατότητα καταχώρησής της στα δημόσια βιβλία. Στις 29 Μαρτίου του '94 ψηφίστηκε παρόμοιος νόμος στην Νορβηγία από τη Βουλή και τη Γερουσία (εδώ πρέπει να σας πω ότι ψηφίστηκε στη Βουλή με περίπου 60%, ενώ στην Γερουσία ήταν 18 ψήφοι υπέρ, 16 κατά). Εν πάση περιπτώσει, είναι νόμος στην Νορβηγία από την 1η Αυγούστου του

1993 και στην συνέχεια η Γροιλανδία εισήγαγε τον ίδιο νόμο το Φεβρουάριο του 1994.

Αυτοί οι νόμοι ισχύουν σήμερα και είναι πραγματικά πρωτοπόροι σε όλη την Ευρώπη, αλλά και στον κόσμο και είναι οι χώρες στις οποίες αναγνωρίζεται ομοφυλοφιλική συμβίωση. Στο μεταξύ αυτές είναι οι πληροφορίες που έχω από κείμενο (εν τω μεταξύ άκουσα ότι έχει αναγνωριστεί και στην Ισλανδία αλλά δεν έχω καμία πληροφόρηση από την βιβλιογραφία γι' αυτό και δεν σας το αναφέρω εδώ).

Τώρα, ανεξάρτητα από αυτά τα κράτη υπάρχουν κάποια άλλα κράτη στα οποία υπάρχει μια διάταξη φιλική προς την κατάργηση των διακρίσεων λόγω των σεξουαλικών προτιμήσεων. Έτσι βλέπουμε σε δυο συντάγματα γερμανικών κρατιδίων και μάλιστα των νέων χωρών, και το ένα είναι το σύνταγμα του Βρανδεμβούργου και το άλλο το σύνταγμα του κρατιδίου του Κίριγκεν, όπου στο σύνταγμα και των δυο κρατιδίων λένε περίπου το ίδιο πράγμα: ότι δεν επιτρέπεται κανείς λόγω της φυλής, καταγωγής, θρησκείας –και όλα αυτά- και της σεξουαλικής του ταυτότητας να ευνοείται ή να παραβλάπτεται. Και στο σύνταγμα του Βρανδεμβούργου υπάρχει προστασία για την συμβίωση, χωρίς να γίνεται διάκριση φύλου. Στο κρατίδιο της Σαξονίας δεν υπάρχει μια τέτοια διάταξη στο σύνταγμά του, όμως μετά το σύνταγμα έχει ψηφιστεί νόμος, ο οποίος ορίζει ότι όποιος πέρασε στο σημερινό κρατίδιο της Σαξονίας ή είναι υπήκοος ή διαμένει στο κρατίδιο αυτό και υποστεί από εθνοσοσιαλιστές ή κομμουνιστικές δυνάμεις κακοποίηση για διαφόρους λόγους και λόγω των σεξουαλικών του προσανατολισμών, έχει δικαίωμα αποζημίωσης κατά τους όρους του νόμου.

Σε επίπεδο αστικών δικαιωμάτων, η Ολλανδία από το '95 έχει αρχίσει να εισάγει νόμους οι οποίοι περίπου ευνοούν τις ομοφυλοφιλικές συμβιώσεις. Δεν έχει τροποποιήσει το σύνταγμά της αλλά από το '88 για παράδειγμα, μπορεί κανείς να ασφαλίσει έμμεσα (έμμεσος ασφαλιζόμενος), τον φίλο με τον οποίο συμβιώνει αν είναι άντρας ή αν είναι γυναίκα – μιλάμε για ομοφυλόφιλους πάντα. Επίσης, σε ό,τι αφορά την φορολογία εκ κληρονομιάς υπάρχει χαμηλότερο ποσοστό, αλλά με την προϋπόθεση ότι θα υπάρχει πενταετής συμβίωση η οποία αποδεικνύεται με έγγραφο, και βέβαια η μείωση του φόρου δεν είναι τόση όση είναι για τους συζύγους. Οι ομοφυλόφιλοι που συμβιώνουν δεν μπορούν παρ' όλα αυτά να αναγνωρίσει ο ένας το παιδί του άλλου, ούτε έχουν κοινή γονική μέριμνα για τα παιδιά τους, ούτε να υιοθετήσουν παιδί από κοινού, όπως αντίθετα βλέπετε στους ετεροφυλόφιλους που συμβιώνουν στην Ολλανδία. Στην Σουηδία, από την άλλη μεριά, από το 1988 υπάρχει ένας καινούργιος νόμος για τη συγκατοίκηση, ο οποίος ρυθμίζει τη χρήση της οικογενειακής στέγης για τους ομοφυλόφιλους συμβιούντες, χωρίς να υπάρχουν άλλες διευκολύνσεις· παλιά, υπήρχε από το '73 ένας νόμος για τους συμβιούντες ετεροφυλόφιλους και τους έδινε κάποια προνόμια. Στην Ολλανδία έχουμε δυο αποφάσεις επίσης πολύ σπουδαίες: ήταν δύο γυναίκες οι οποίες και στις δυο περιπτώσεις ζήτησαν να τελέσουν γάμο και τα δυο δικαστήρια απέρριψαν τις αιτήσεις διότι, είπαν ότι με βάση το δίκαιο της χώρας (διατάξεις του οικογενειακού δικαίου) αυτό δεν είναι επιτρεπτό. Στην Ολλανδία, όπως σας είπα και προηγουμένως, ο νόμος είναι απόλυτα σαφής. Λέει ότι γάμο μπορεί να τελέσει ένας άντρας με μία μόνο γυναίκα και μια γυναίκα με έναν μόνο άντρα. Με τον τρόπο αυτό καθορίζει και το φύλο και την αρχή της μονογαμίας.

Αλλά και οι δυο αυτές αποφάσεις έχουνε το εξής ενδιαφέρον και πρωτοποριακό, ότι αφενός απορρίπτουν την αίτηση και λένε ότι με την κείμενη

νομοθεσία δεν μπορούμε να την κάνουμε δεκτή (την αίτηση γάμου), αφετέρου όμως, το χαρακτηρίζουν αυτό δυσμενή διάκριση και προτρέπουν την πολιτεία να εισάγει διατάξεις, οι οποίες θα καταργήσουν αυτές τις διακρίσεις.

Θέλω να σας πω, όταν λέμε καταχώρηση αυτών των σχέσεων, στα κράτη που υπάρχουν αυτές (αναφέρω ότι τα παραδείγματά μου είναι από τη Δανία και τη Νορβηγία), τι σημαίνει καταχωρείται μια σχέση; Σας είπα ότι στην Δανία, όσο και στην Νορβηγία, μπορούν οι ομοφυλόφιλοι να καταχωρήσουν τη σχέση τους σε ένα ειδικό βιβλίο. Το βιβλίο αυτό υπήρχε και πιο μπροστά για τις σχέσεις των ετεροφυλόφιλων, και έτσι στην Νορβηγία μπόρεσε να γίνει το βήμα για να καταχωρηθούν και οι σχέσεις των ομοφυλόφιλων. Με την καταχώρηση αυτή, εφαρμόζονται στους συμβιούντες ομοφυλόφιλους αναλογικά οι διατάξεις για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των συζύγων από το γάμο. Τώρα τι είναι αυτό, δεν θα σας το αναλύσω. Αν υπάρχουν ερωτήσεις θα τα πούμε στη συζήτηση. Αναλογική εφαρμογή όμως δεν έχουν οι διατάξεις για τις σχέσεις γονέων και τέκνων. Αυτό σημαίνει ότι έχω αναλογική εφαρμογή για τις σχέσεις των συζύγων, δηλαδή διατροφές, αξιώσεις μετά το διαζύγιο και όλα αυτά, αλλά όχι αναλογική για τις σχέσεις των γονέων και τέκνων. Οι σχέσεις αυτές βγαίνουν από έξω. Το ίδιο συμβαίνει και στην Νορβηγία. Για την καταχώρηση αυτή, στην Νορβηγία ορίζεται ρητά ότι θα πρέπει, για να γίνει, να μην υπάρχει άλλη καταχώρηση ετεροφυλόφιλης ή ομοφυλόφιλης σχέσης ή γάμος που δεν έχει λυθεί, δηλαδή ισχύει η αρχή της μονογαμίας. Επίσης με βάση το νορβηγικό νόμο, η καταχώρηση αυτή δεν υπόκειται στον τύπο του γάμου (στην Δανία θυμίζει λίγο τον τύπο του γάμου) και βέβαια στην Νορβηγία ορίζεται ρητά, ότι ο νόμος αυτός έχει εφαρμογή σε συντρόφους από τους οποίους τουλάχιστον ένας έχει την νορβηγική υπηκοότητα. Αντιλαμβάνεστε πάρα πολύ εύκολα ότι η Νορβηγία δεν θέλει να γίνει «παράδεισος» των απανταχού ομοφυλόφιλων, οι οποίοι θα φτάσουν στην Νορβηγία, θα κάνουν γάμο και θα σηκώνονται να φύγουν. Επίσης η σχέση αυτή λύεται μόνον ενώπιον των νορβηγικών δικαστηρίων και αναφέρεται στο νορβηγικό νόμο εντελώς ειδικά: ότι σχέση η οποία έχει καταχωρηθεί στην Νορβηγία λύεται μόνο ενώπιον των νορβηγικών δικαστηρίων.

Στην Νορβηγία αποκλείεται ρητά το δικαίωμα για υιοθεσία, στη δε Δανία οποιαδήποτε σχέση γονέων και τέκνων.

Τώρα θα ήθελα να σας πω κάποια στατιστικά στοιχεία, χονδρικά:

Στην Δανία το 1993 είχαν καταχωρηθεί 1313 σχέσεις. Από αυτές οι 953 ήταν ανδρών και 360 γυναικών. Η διαφορά είναι μεγάλη, αλλά για το λόγο αυτής της διαφοράς θα επανέλθω στο τέλος, αν υπάρχει σχετική ερώτηση.

Θέλω να κλείσω κάνοντας μια επισήμανση για τα ελληνικά πράγματα.

Στα ελληνικά πράγματα, σας είπα και προηγουμένως, το κλίμα είναι σχετικά εχθρικό. Δεν υπάρχει αναγνωρισμένη η ελεύθερη συμβίωση για τους ετεροφυλόφιλους, πόσο μάλλον για τους ομοφυλόφιλους. Παρ' όλα αυτά ο Έλληνας νομοθέτης δεν είναι συντηρητικός. Εκείνη που είναι συντηρητική είναι η ελληνική κοινωνία. Γιατί ο Έλληνας νομοθέτης, με το νόμο που τροποποίησε το οικογενειακό δίκαιο, έχει εισάγει διατάξεις οι οποίες είναι πολύ πιο μπροστά από τις απαιτήσεις της ελληνικής κοινωνίας, όπως η κατάργηση του κοινού επιθέτου των συζύγων, όπως η εξομοίωση των εξώγαμων τέκνων με τα τέκνα που έχουν γεννηθεί σε γάμο και πάρα πολλά άλλα πράγματα.

Απλώς σε ό,τι αφορά τις συμβιώσεις, η ελληνική κοινωνία είναι τόσο συντηρητική που οι συμβιώσεις αυτές, κι όταν υπάρχουν, κρατώνται μυστικές, δεν βγαίνουν, δεν είναι κοινωνικό πρόβλημα. Επομένως, όσο δεν είναι κοινωνικό πρόβλημα, κανένας δε θα ενδιαφερθεί να τις ρυθμίσει, παρ' ό,τι τελικά η μη ρύθμιση αντίκειται σε τρεις βασικές και σημαντικές διατάξεις του ελληνικού συντάγματος. Το άρθρο 2, που ορίζει ότι η αξία του ανθρώπου είναι υπόθεση της πολιτείας, το άρθρο 4 του συντάγματος που αφορά την αρχή της ισότητας και λέει ότι οι Έλληνες είναι ίσοι απέναντι στο νόμο, και το άρθρο 5 που ορίζει ότι το κράτος εγγυάται την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, της δραστηριότητας και της συμμετοχής των πολιτών στα κοινά.

Ευχαριστώ.

Συντονιστής συζήτησης

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την κυρία Παπαζήση για την εισήγηση που έκανε και νομίζω ότι έβαλε ζητήματα που θα μας βοηθήσουν στο πώς να δράσουμε παρακάτω. Στη συνέχεια θα ήθελα να παρακαλέσω τον κύριο Σταμάτη Σακελίωνα να πάρει το λόγο.

Σταμάτης Σακελίων, θεολόγος, «Η αθέατη πλευρά του φεγγαριού»

Γεια σας.

Λοιπόν, ερχόμενος στην σημερινή κουβέντα έλεγα «τι θέλει η αλεπού στο παζάρι». Ένας θεολόγος σε μια τέτοια συζήτηση και μάλιστα σαρακοστή – υποτίθεται. Όλες αυτές οι σκέψεις με ώθησαν να πω το εξής: ότι η θέση ενός θεολόγου σε μια τέτοια συζήτηση είναι απλή: ή ευθέως μπορεί να καταδικάσει τον τίτλο της συζήτησης και να πει ότι για την Εκκλησία δεν υφίσταται τέτοιο θέμα, ή να αρχίσει πλέον να αναζητά άλλους δρόμους, ούτως ώστε να ψάξει να βρει προσεγγίσεις και με άλλους χώρους.

Η Εκκλησία το λέει σαφώς, ότι «άρσεν και θηλύ εποίησεν αυτούς», επομένως όποια άλλη παρέκκλιση είναι εχθρική και ξένη. Το πρόβλημα είναι ότι δεν το λέει μόνο η Εκκλησία, στο κάτω-κάτω κάποιος δεν πιστεύει, και σκασίλα του τι λέει η Εκκλησία. Το πρόβλημα είναι τι λέει και η ελληνική κοινωνία. Γιατί επισημάνθηκε και νωρίτερα αυτό, ότι η ελληνική κοινωνία είναι μια κατ' εξοχήν συντηρητική κοινωνία. Και εκεί βρίσκει βέβαια η Εκκλησία ερείσματα –σαν επίσημη έκφραση- ακόμα και το κράτος όταν ακόμα και κάποια άτομα βήματα που μπορεί να κάνει, τα παίρνει πίσω γρήγορα.

Συζητώντας, λοιπόν, τις μορφές των ανθρωπίνων σχέσεων στέκεται συνήθως στις περισσότερες κοινωνικά αποδεκτές ή θεσμικά κατοχυρωμένες – δεν είμαι βέβαια νομικός. Επομένως ο γάμος, που επιπρόσθετα έχει και τη θεία επικύρωση, έχει το πλεονέκτημα της εύκολης αποδοχής, ακόμη και όταν αμφισβητείται.

Οι κοινωνίες, και ειδικά η ελληνική κοινωνία, μια και μιλάμε γι' αυτήν, έχει μάθει να αμύνεται σε οτιδήποτε διαφεύγει από τις παραδοσιακές πράξεις, αξίες, επιπρόσθετα δε, αν εισέρχεται και το θρησκευτικό στοιχείο, τότε η άμυνα είναι ισχυρότερη, γιατί η «παρέκκλιση» θεωρείται αίρεση από το θείο νόμο. Αναπότρεπτα, και η ποινή είναι σκληρότερη και ο εξοβελισμός από το κοινωνικό σώμα συνοδεύεται

με την διαπόμπευση. Αυτό εξηγεί γιατί το κοινωνικό σώμα έχει εθιστεί σε μια συγκεκριμένη αντίληψη για το θεολογικό λόγο, αυτής της ποιής και της θείας τιμωρίας. Αντιλαμβανόμαστε τον άνθρωπο και τις ανάγκες του μονοδιάστατα, μη θέλοντας να κατανοήσουμε μια βασική θεολογική θέση περί της διαφορετικότητας των όντων. Δεν είμαστε ανθρωπάκια του, γιατί ο καθένας μας είναι διαφορετικός και αυτό είναι μια βασική θεολογική θέση, έστω και άγνωστη. Ο κάθε άνθρωπος είναι γεγονός μοναδικό και ανεπανάληπτο μέσα στην ιστορία. Δεν ταυτίζεται με τον άλλον, επομένως και οι ανάγκες του, οι επιθυμίες του, είναι μοναδικές και ανεπανάληπτες. Και γι' αυτό χρήζουν σεβασμού. Γύρω από αυτήν τη νομική θεώρηση του θεολογικού λόγου, αναπτύχθηκε μια ηθική που συνοδεύει και την υπόθεση γάμου αλλά και της αναπαραγωγής. Από πολλές φωνές που υποτίθεται ότι εκφράζουν τον επίσημο εκκλησιαστικό λόγο, ο γάμος είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένος με την αναπαραγωγή του είδους, πράγμα που έρχεται να στηρίξει μια παλιά θεώρηση, η οποία έλεγε ότι ο γάμος είναι νόμιμη πορνεία ή σε πιο ήπια μορφή, παραχώρηση στην ανθρώπινη αδυναμία. Οι θεωρήσεις αυτές έλκουν την καταγωγή τους από ένα σκληρό ασκητικό ιδεώδες, αρκετά παλιό, έντονα επηρεασμένο από τα ρεύματα του γνωστικισμού. Όμως ο γάμος δεν είναι μια νομική ή θρησκευτική πράξη κατοχύρωσης των παιδιών. Η Εκκλησία, στην ορθόδοξη λειτουργία της, εύχεται πάνω από όλα για την αρμονική συμβίωση του ζευγαριού και ύστερα για τα υπόλοιπα.

Όμως, αν δύσκολα γίνεται κατανοητό αυτό από το κοινωνικό σώμα είναι ευνόητο και αυτονόητο το πόσες συζητήσεις και αντιδράσεις θα σήκωνε μια συζήτηση για την αθέατη μεριά του φεγγαριού, τον ομοφυλοφιλικό γάμο. Την νομιμοποίηση δηλαδή είτε σε επίπεδο πολιτείας, είτε σε επίπεδο εκκλησίας, της ερωτικής σχέσης δυο ανθρώπων του ίδιου φύλου. Η συζήτηση αυτή, φοβάμαι, θα κατέληγε σε μια παταγώδη αποτυχία, γιατί η βάση της θα ήταν όχι τα ανθρώπινα συναισθήματα και ο απαιτούμενος προς αυτά σεβασμός, αλλά και η απαστράπτουσα ηθική των κοινωνιών.

Επιπρόσθετα, είναι αυτονόητο το γεγονός της στέρεης βάσης του υπαρκτού μοντέλου οικογένειας. Αντιλαμβάνομαι ότι το ίδιο δύσκολη θα ήταν και η έναρξη μιας συζήτησης για ένα διαφορετικό τύπο οικογένειας π.χ. της πολυπρόσωπης οικογένειας που δεν θα στηρίζεται στους δεσμούς αίματος. Τόσο η πολιτεία όσο και η Εκκλησία – ή καλύτερα η επίσημη έκφρασή της – θα αισθανόντουσαν πολύ αμήχανα στο ενδεχόμενο μιας τέτοιας συζήτησης. Η συζήτηση μας αυτή σαφώς ορίζεται από κάποια επίπεδα, που ανάγονται αφενός στην σφαίρα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αφετέρου σε άλλους παράγοντες κοινωνικούς, βιολογικούς, πολιτισμικούς. Όμως για να έχει πιθανότητες επιτυχίας μια τέτοια συζήτηση ή η έναρξη μιας τέτοιας συζήτησης, οφείλει να αφήσει στο περιθώριο τους αφορισμούς και τους δαιμονισμούς, πάνω στους οποίους έχει στηριχθεί μια απάνθρωπη και ανελέητη ηθικιστική κοινωνική συμπεριφορά.

Με αυτό τον όρο δεν θα δίσταζα να ζητήσω, εδώ και τώρα, την νομική κατοχύρωση του ομοφυλοφιλικού γάμου με όλες τις ευεργετικές διατάξεις που μια κοινωνία δυτικού τύπου παρέχει στο θεσμό του ήδη υπάρχοντος γάμου. Όσον αφορά την Εκκλησία, το πράγμα διαφέρει στα εξής σημεία: πρώτον η διαδικασία θα είναι πολύ πιο αργή, δεύτερον θα απαιτηθεί εκ νέου ξεκαθάρισμα εννοιών και τέλος θα πρέπει να οικοδομηθούν στέρεοι όροι, ώστε να απορροφήσουν τους κραδασμούς μιας τέτοιας συζήτησης. Αν, για παράδειγμα, το θέμα της χειροτονίας των γυναικών ταλανίζει τις εκκλησίες διεθνώς, γιατί προσκρούει στην τρομερή δύναμη της

εκκλησιαστικής παράδοσης, η οποία δυστυχώς θεωρείται στατικά σαν ένα απαρασάλευτο status παρ' όλο που δεν αντιμετωπίζει προβλήματα σε επίπεδο πίστης (σε δογματική βάση), είναι ευνόητο το πώς θα υποδεχθούν οι εκκλησίες μια συζήτηση που πιθανόν να οδηγήσει σε πλείστες όσες αναθεωρήσεις. Ανεξάρτητα από αυτό, πιστεύω ότι η συζήτηση αυτή πρέπει να ανοίξει και σε επίπεδο εκκλησιών, επιπρόσθετα δε στην ορθόδοξη εκκλησία, με την έννοια ότι σε επίπεδο θεωρίας τουλάχιστον δεν διέπεται από μια νομική αντίληψη θεώρησης των ανθρωπίνων πράξεων ούτε –πάντα σε θεωρητικό επίπεδο- νομιμοποίησε πρακτικές Ιερής Εξέτασης.

Θέλω να σας πω το εξής: ότι θα μπορούσα να είμαι εύκολα παραδοσιακός και συντηρητικός, λέγοντας ότι για την Εκκλησία δεν υφίσταται θέμα. Αλλά δεν είμαι εκπρόσωπος της Εκκλησίας. Ή να είμαι εύκολα προοδευτικός και να πω βεβαίως, γιατί όχι, εδώ και τώρα η Εκκλησία να προσχωρήσει στην κατοχύρωση του γάμου ανθρώπων του ίδιου φύλου, όπως συμβαίνει και με τον καθιερωμένο γάμο. Θα ήτανε δυο εύκολες απαντήσεις. Το ζητούμενο, τουλάχιστον όσον αφορά εμένα, είναι να διασφαλιστούν οι όροι για την συζήτηση που ξεκινάει, ούτως ώστε όταν κάποια στιγμή καταλήξουμε σε απόφαση ή σε μια γνώμη, να ξέρουμε γιατί την έχουμε αυτήν τη απόφαση, να ξέρουμε δηλαδή πού έχει πάει η συζήτηση και να έχουμε διασφαλίσει τους όρους της συζήτησης. Αυτό είναι πάρα πολύ σημαντικό, δεν είναι απλώς ένα διαδικαστικό θέμα. Είναι πολύ απλό, ήδη στην αγγλικανική εκκλησία, προφανώς πολλοί από εσάς να το ξέρουν, υπάρχει τόσο η χειροτονία γυναικών όσο και από την άλλη μεριά υπάρχει μια κίνηση ομοφυλόφιλων ιερέων στην ίδια εκκλησία που ζητούν επίσημα πια την αναγνώρισή τους.

Η καθολική εκκλησία και η ορθόδοξη δεν συζητούν το θέμα, δεν υφίσταται θέμα για αυτές τις δυο εκκλησίες τώρα. Δεν ξέρω μετά από χρόνια τι θα γίνει. Δεν θα σας κουράσω περισσότερο. Προσωπική μου γνώμη είναι να γίνει συνείδηση το εξής: ότι ειπώθηκε στην προηγούμενη εισήγηση κάτι για τις χριστιανικές αξίες που διέπονται και τα ευρωπαϊκά δικαστήρια. Οι χριστιανικές αξίες έχουν μια πολυπλοκότητα στην προσέγγισή τους, και τι εννοώ με αυτό. Πώς θα προσεγγίσει κάποιος τις χριστιανικές αξίες; Αν τις προσεγγίσει στεγνά και ηθικά τότε θα γίνει ανελέητος και απάνθρωπος. Αν τις προσεγγίσει με την απόλυτη δικαιοσύνη, τότε η απόλυτη δικαιοσύνη στερεί το έλεος και οδηγεί σε σκληρότερες μορφές ζωής. Αν τις προσεγγίσει αυτές τις χριστιανικές αξίες (δεν μου αρέσει ο όρος, και τον χρησιμοποιώ συμβατικά) με κάποιες άλλες οπτικές γωνίες και κυρίως με τον σεβασμό απέναντι στα ανθρώπινα δικαιώματα, με τον σεβασμό της ιδιαιτερότητας των ανθρώπων, με τον σεβασμό στα ανθρώπινα συναισθήματα, τότε νομίζω υπάρχει ένα πολύ γόνιμο τραπέζι που μπορεί να συναντηθεί όχι μόνο ο νομικός ή ο ψυχολόγος με το θεολόγο, αλλά διαφορετικές κοινωνικές ομάδες. Κλείνοντας, θα σας πω ένα πολύ απλό παράδειγμα για να φανεί πόσο δύσκολη είναι αυτή η συζήτηση.

Τυχαίνει να είμαι παντρεμένος εδώ και έξι χρόνια, και ακόμη δεν έχουμε κάνει παιδί. Αυτό θεωρείται περίπου κατανοητό για πάρα πολλούς ανθρώπους και με ρωτάνε αν είμαι στérρος ή κάτι τρέχει. Είναι απαράδεκτο να μην έχεις παιδί εδώ και έξι χρόνια. Δεν γίνεται σεβαστή καν η επιλογή του ζευγαριού να μην κάνει παιδιά αμέσως ή να μην κάνει ποτέ παιδιά.

Αυτό σας το λέω για να δείτε πως αυτή η συζήτηση που ξεκινάει τώρα μπορεί να κρατήσει καιρό - βέβαια συμβαίνει εμείς εδώ ως ανατολίτες να είμαστε

συνηθισμένοι να μιλάμε αργόσυρτα και είναι χαρούμενο στοιχείο της ιστορίας αυτό. Προσωπική μου γνώμη αυτό. Δεν είμαστε γρήγοροι τεχνοκράτες. Εύχομαι αυτή η συζήτηση να κρατήσει, γιατί άμα κρατήσει θα είναι σαν την ήρεμη βροχή που θα δέσει. Μ' αυτά τα λόγια ευχαριστώ για την πρόσκληση.

Συντονιστής συζήτησης

Ευχαριστούμε τον κύριο Σακελλίωνα για την πολύ ενδιαφέρουσα θεώρηση του θέματός μας και θα παρακαλούσα την κυρία Στογιανίδου, λέκτορα ψυχολογίας του ΑΠΘ να πάρει το λόγο.

ΑΡΙΑΝΑ ΣΤΟΓΙΑΝΙΔΟΥ, ψυχολόγος, λέκτορας τμήματος Ψυχολογίας ΑΠΘ. «Γάμος μεταξύ ομοφυλόφιλων. Ψυχολογικές και κοινωνικές διαστάσεις»

Πάντοτε είχα την εγωιστική εντύπωση πως εμείς οι ψυχολόγοι έχουμε πιο ενδιαφέροντα πράγματα να πούμε για το γάμο, απ' ό,τι οι νομικοί και οι θεολόγοι. Αλλά σήμερα νομίζω ότι έκανα λάθος.

Θα ξεκινήσω και εγώ με μια μικρή ιστορία. Χτες βρισκόμουν στο κτίριο της φιλοσοφικής σχολής και δίπλα στο κεντρικό ασανσέρ υπήρχε μια αφίσα για την σημερινή εκδήλωση. Δυο φοιτήτριες την διάβασαν και λέει η μια στην άλλη «Είναι δυνατόν ο κόσμος να ασχολείται με τα τέτοια θέματα; Δεν έχουνε με τίποτα πιο σοβαρό να ασχοληθούνε και κάνουνε και εκδήλωση;». Και το συζητούσαν. Μπήκαν μέσα στο ασανσέρ όπου μπήκα και εγώ μαζί τους. Έδειχναν λίγο θυμωμένες, αλλά περισσότερο απορημένες για το λόγο της σημερινής συζήτησης, μιας συζήτησης με τρεις ομιλήτες για ένα τέτοιο θέμα. Νομίζω ότι αν μπορούσα να απαντήσω στις φοιτήτριες -- ή θα το κάνω τώρα στις φοιτήτριες που υπάρχουνε εδώ ώστε να καταλάβουνε λίγο τη σημασία που έχει ο γάμος για την ίδια την προσωπικότητα των ατόμων που εμπλέκονται μέσα σ' αυτόν και θα κάνω την δική μου ανακοίνωση.

Ξέρουμε όλοι μας πως ο γάμος έχει μια τεράστια επίδραση και στην προσωπική, αλλά κύρια στην διαπροσωπική και κοινωνική ταυτότητα και λειτουργικότητα των συζύγων ή των ανθρώπων που διαλέγουν να συμβιώσουν με κάποιον επίσημο τρόπο. Θεωρείται και δικαίωμα και προνόμιο σε όλες τις δυτικού τύπου κοινωνίες. Ας δούμε καταρχήν από την ψυχολογική πλευρά τι σημαίνει ο γάμος για τα άτομα τα οποία διαλέγουν να ενώσουν τη ζωή τους με αυτό το θεσμό.

Καθένας από εμάς διανύει μια πορεία εξέλιξης στις σχέσεις του με τους άλλους, ξεκινούμε από την πρώτη παιδική ηλικία, από μια σχέση πλήρους εξάρτησης από τους άλλους, από τους γονείς ή οποιονδήποτε άλλον μας φροντίζει, γιατί δεν έχουμε τη δυνατότητα να φροντίσουμε τον εαυτό μας. Και στην συνέχεια ψυχολογικά, επικοινωνιακά, προχωρούμε προς μια μεγαλύτερη ανεξαρτησία και αυτοπροσδιορισμό των πράξεών μας, των σκέψεών μας, των συναισθημάτων μας.

Μετά από αυτή τη φάση της ανεξαρτησίας υπάρχει συνήθως η επιλογή τού να ενώσω τη ζωή μου με κάποιον ή κάποια άλλη, να βρω έναν σύντροφο, περισσότερο ή λιγότερο μόνιμα φυσικά και σε μια μόνιμη σχέση, η οποία δεν τελειώνει στο γάμο -τελειώνει με το γάμο, όπως μερικοί προτιμούν να λένε- αλλά αυτές δεν μας ενδιαφέρουν εδώ.

Σε προσωπικό επίπεδο τι συμβαίνει.

Κατ' αρχήν διαφοροποιούμαι ή και απομακρύνομαι από τους άλλους στενούς δεσμούς. Στενούς δεσμούς που θα με εμποδίσουν να έχω έναν πραγματικά στενό δεσμό μέσα στην συζυγική θέση – αναφέρομαι στην οικογένεια, στους φίλους κ.τ.λ. Δεν σημαίνει απαραίτητα ότι καταργώ τους δεσμούς εκείνους, αλλά οπωσδήποτε διαφοροποιούμαι, γιατί υπάρχει ένα καινούργιο πολύ σημαντικό ποιοτικό χαρακτηριστικό στη ζωή μου.

Δεύτερο, πάλι σε προσωπικό επίπεδο, αλλάζω τον τρόπο με τον οποίο ικανοποιώ διάφορες καθημερινές ανάγκες και λειτουργίες. Η ρουτίνα της καθημερινότητας, ο τρόπος της διασκέδασης, η σεξουαλική μου συμπεριφορά --από την πολυγαμία ίσως πηγαίνω στην μονογαμία--, οι σεξουαλικές πρακτικές είναι διαφορετικές. Σε διαπροσωπικό επίπεδο τώρα, χρειάζεται να αναπτυχθούν μια σειρά από αναγκαίες νέες μορφές συμπεριφοράς, οι οποίες θα μου χρειαστούνε για τους εξής τομείς:

- για να δημιουργήσω μια καινούργια ταυτότητα ζεύγους, η οποία θα αποτελείται από τις ταυτότητες των δύο συζύγων.
- χρειάζεται να δημιουργήσω νέους αποτελεσματικούς τρόπους διαπροσωπικής επικοινωνίας – είναι διαφορετική η επικοινωνία μεταξύ των συζύγων, μεταξύ των συντρόφων απ' ότι μεταξύ φίλων ή άλλων ατόμων στο κοινωνικό μου περιβάλλον.

Χρειάζεται να βρω έναν κοινό τρόπο επικοινωνίας με συγγενείς, φίλους και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, μέσα από αυτή την καινούργια ταυτότητα του ζεύγους. Χρειάζεται να βρω αμοιβαίους τρόπους σεξουαλικής συμπεριφοράς και ικανοποίησης μέσα από αυτή τη σχέση και χρειάζεται να αναλάβω νέους ρόλους στο επίπεδο της οικογένειας, της επαγγελματικής και κοινωνικής ζωής.

Πιστεύω ότι μετά από όλα αυτά δε χρειάζεται να τονίσω το μέγεθος των αλλαγών στις προσωπικές ζωές των συζύγων και τους λόγους για τους οποίους είναι τόσο σημαντικός ο γάμος.

Ίσως να προσέξατε ότι, τουλάχιστον από την ψυχολογική πλευρά, δεν αναφέρθηκα πουθενά στον σεξουαλικό προσανατολισμό ή τις προτιμήσεις των συζύγων. Δεν φαίνεται πουθενά στην βιβλιογραφία και πουθενά στην καθημερινή πρακτική των ψυχολόγων να παίζει ιδιαίτερο ρόλο. Αποτελεί φυσικά η σεξουαλική συμπεριφορά και η πρακτική ένα πολύ σημαντικό κομμάτι του γάμου, δεν είναι το μόνο. Η προτίμηση, όμως, το γεγονός αν οι σύντροφοι είναι ομοφυλόφιλοι δεν φαίνεται να παίζει κανένα σημαντικό ρόλο.

Το πιο σημαντικό ερώτημα για μένα από την πλευρά της ψυχολογίας είναι: «Βοηθάει ο γάμος ή βλάπτει την προσωπική προσαρμογή; Αποτελεί προστατευτικό μηχανισμό ή αποτελεί επιβαρυντικό παράγοντα για την προσωπική ισορροπία των ατόμων;»

Έχουμε στοιχεία αυτή τη στιγμή για τους γάμους μεταξύ ετεροφυλόφιλων ατόμων. Δεν έχουμε παρά πολλά στοιχεία για τους γάμους μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου. Αλλά νομίζω πάρα πολύ εύκολα μπορούμε να περάσουμε από τον έναν πληθυσμό στον άλλον. Αν βοηθάει λοιπόν ή αν βλάπτει, θα απαντήσω με μια κοινοτυπία. Εξαρτάται από το πόσο καλός είναι ο γάμος. Θα μπορούσα να χρησιμοποιήσω περισσότερο δόκιμους όρους ή πιο δύσκολους, να σας αναφέρω πολλά ευρήματα, αλλά η πραγματικότητα είναι αυτή: Ότι δεν μπορούμε να

θεωρήσουμε το γάμο ως θετικό ή αρνητικό, εάν δεν ξέρουμε τις ιδιαίτερες ανάγκες των συζύγων. Υπάρχουν ερευνητικές πληροφορίες για κάποια γενικά χαρακτηριστικά οι οποίες μας επιτρέπουν να πούμε ότι τουλάχιστον στους ετεροφυλοφιλικούς γάμους, ο γάμος αποτελεί προστατευτικό μηχανισμό για τους άντρες απέναντι σε προβλήματα υγείας και επιβαρυντικό μηχανισμό στις γυναίκες σε προβλήματα κατάθλιψης. Πάρα πολύ απλά, ένας παντρεμένος άντρας έχει λιγότερο κίνδυνο να παρουσιάσει σοβαρά προβλήματα υγείας στην προχωρημένη ηλικία από τους άντρες οι οποίοι δεν έχουν παντρευτεί ποτέ ή είναι χωρισμένοι ή έχουν χάσει τη σύντροφό τους. Από την άλλη πλευρά οι γυναίκες –και αναφέρομαι σε δυτικού τύπου κοινωνίες– στο σύνολό τους έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να παρουσιάσουν προβλήματα κατάθλιψης περισσότερο ή λιγότερο σοβαρά, όταν είναι παντρεμένες σε σύγκριση με τις γυναίκες οι οποίες δεν έχουν παντρευτεί ή μένουν μόνες τους. Νομίζω ότι μερικά απλά συμπεράσματα μπορούμε να βγάλουμε όλοι μας.

Φαίνεται ότι τουλάχιστον με τα δοσμένα κοινωνικά στερεότυπα και τους δοσμένους ρόλους των παραδοσιακών δυτικών κοινωνιών, ο γάμος λειτουργεί προστατευτικά για όσους έχουν τον «δυναμικότερο» ρόλο μέσα στην οικογένεια -- παραδοσιακά πάντα. Από 'κει και πέρα, όταν οι δύο σύντροφοι ή δύο σύζυγοι διαλέγουν μόνοι τους να προσδιορίσουν τους ρόλους αυτούς, τότε τα πράγματα θα είναι πολύ διαφορετικά και θα εξαρτάται από την κάθε σχέση. Τι ξέρουμε για τους ομοφυλοφιλικούς γάμους; Πάρα πολύ λίγα πράγματα από την πλευρά της ψυχολογίας. Κάποιες έρευνες δείχνουν ότι στην Δανία, όπου επιτρέπεται η συμβίωση ή ο γάμος –θα με διορθώσει η νομικός– ή καλύτερα αναγνωρίζεται η συμβίωση, οι ομοφυλόφιλοι οι οποίοι βρίσκονται μέσα σε μια τέτοια σχέση είναι περισσότερο συνειδητοποιημένοι ως προς τις σεξουαλικές τους προτιμήσεις και τον προσανατολισμό τους και επίσης γενικά, όσοι έχουν νόμιμο σύντροφο δείχνουν περισσότερο προσαρμοσμένοι στο ψυχολογικό επίπεδο. Αυτό είναι το δεδομένο που έχουμε και ακούγεται μάλλον αφελές. Δεν νομίζω λοιπόν ότι οι ομοφυλοφιλικό γάμοι μας προσφέρουν ιδιαίτερες πληροφορίες.

Για την επίδραση της μόνιμης σχέσης στην ανατροφή των παιδιών, το μόνο βιβλιογραφικό δεδομένο που μπορώ να σας παρουσιάσω είναι μια έρευνα που έγινε με 37 ζευγάρια ομοφυλόφιλων αντρών και γυναικών που ανέτρεφαν παιδιά. Τα χαρακτηριστικά των παιδιών διερευνήθηκαν ως προς τα στερεότυπα που είχαν για τους αντρικούς και γυναικίους ρόλους και επίσης ως προς τις σεξουαλικές τους προτιμήσεις. Επρόκειτο για παιδιά από 37 άτομα. Τα παιδιά αυτά, τα περισσότερα, ήταν πολύ μικρά ώστε να μπορούν πραγματικά να διερευνηθούν οι σεξουαλικές τους προτιμήσεις. Φάνηκε πως δεν υπήρχε καμιά επίδραση, υπήρχανε παιδιά με ομοφυλοφιλικές τάσεις αλλά και με ετεροφυλοφιλικές. Εν πάση περιπτώσει, οι σεξουαλικές προτιμήσεις του ζευγαριού που τους ανέτρεφε δεν φαίνεται να έπαιξαν κανένα ιδιαίτερο ρόλο. Αλλά δεδομένα εμπειρικά αυτή τη στιγμή δεν υπάρχουν.

Θα ήθελα, τελειώνοντας, να κάνω ορισμένες υποθέσεις, γιατί μόνο υποθέσεις μπορώ να κάνω, εφ' όσον δεν υπάρχουν εμπειρικά δεδομένα για την επίδραση της νομιμοποίησης της ομοφυλοφιλικής σχέσης.

Από τη θετική πλευρά, εφ' όσον ένα ζευγάρι ομοφυλόφιλων αποφασίζει να παντρευτεί ή να νομιμοποιήσει τη σχέση του, υποθέτουμε ότι ήδη, τουλάχιστον με τα ελληνικά δεδομένα, θα είναι αρκετά εξασκημένος ώστε να αποφύγει στερεότυπες συμπεριφορές. Και θα είναι αρκετά εξασκημένος στο να προσδιορίζει ανεξάρτητα τις

προσωπικές του επιθυμίες, τους ρόλους, που θα θέσει σε μια σχέση. Και δεν θα αποδέχεται τυφλά οποιεσδήποτε παραδόσεις. Αυτό το στοιχείο από μόνο του αποτελεί ένα σημαντικό βήμα για την επιτυχία μιας μόνιμης σχέσης και φυσικά του γάμου. Έτσι, η νομιμοποίηση, κατά πάσα πιθανότητα, θα λειτουργεί ως μηχανισμός αλληλοβοήθειας μέσα στην προσωπική εξέλιξη.

Ο γάμος βελτιώνει μια καλή σχέση, και χειροτερεύει με κακή σχέση. Νομίζω ότι αυτό είναι πολύ καθαρό. Τώρα, σε κοινωνικό επίπεδο θα πρέπει να λάβουμε υπόψη την παρούσα κοινωνική πολιτισμική πραγματικότητα. Ήδη έχει γίνει φανερό και από τις εισηγήσεις των προηγούμενων ομιλητών. Οι σεξουαλικές προτιμήσεις φαίνονται να έχουν σαφή όρια και δεν επιτρέπουν μεγάλες αλλαγές, σε κοινωνικό επίπεδο.

Βραχυπρόθεσμα, η νομιμοποίηση συμβίωσης, ο γάμος, κάτω από αυτό το πρίσμα φαίνεται να επιφέρει προβλήματα. Εντείνει αυτή τη μη αποδεκτή διαφάνεια στις σχέσεις των ομοφυλόφιλων ατόμων και επίσης κάτι άλλο που είναι σημαντικό, ο θεσμός του γάμου θεωρείται ένα από τα πιο σημαντικά προσπύργια του κοινωνικού συντηρητισμού – ακούστηκε ήδη και αυτό το σημείο. Η ένταξη των ομοφυλόφιλων σ' αυτό το πλαίσιο του τόσο κοινωνικά αποδεκτού, φαντάζει, υποθέτουμε, απειλητικά στα μάτια και στα αυτιά όσων δέχονται αυτές τις συντηρητικές απόψεις.

Μακροπρόθεσμα από την άλλη πλευρά, και αυτό που θα πω είναι μια πρόβλεψη, δεν μπορώ να την στηρίξω σε δεδομένα όπως και δεν μπορώ να είμαι κατηγορηματική, φαίνονται να υπάρχουν πλεονεκτήματα. Θα σημαίνει ακριβώς αυτή η νομιμοποίηση της σχέσης την αποδοχή των ομοφυλόφιλων ζευγαριών, την ένταξή τους σε ένα κύκλο κοινωνικό, όπου θα ισχύουν οι ίδιοι κανόνες με αυτούς που ισχύουν για τα ετεροφυλοφιλικά ζευγάρια. Πολύ απλά, οι κανόνες αυτοί ορίζουν το γάμο πάνω σε πάρα πολλές διαστάσεις, χωρίς ο σεξουαλικός προσανατολισμός να κατέχει την εξέχουσα θέση, όπως είπα και πριν. Όπως θυμάστε όταν περιέγραφα τα χαρακτηριστικά για τις συμπεριφορές των συντρόφων μέσα στο γάμο, η σεξουαλική συμπεριφορά δεν ήταν παρά μόνο μια παράμετρος ανάμεσα σε πολλές άλλες και πολύ περισσότερο σημαντικές. Θα σταματήσω εδώ και ελπίζω να έχουμε την ευκαιρία να μιλήσουμε περισσότερο παρακάτω.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

Ερώτηση: Θα ήθελα να κάνω μια ερώτηση στην κυρία Παπαζήση. Υπάρχει στην ελληνική κοινωνία το αίτημα της θεσμοθέτησης για τη νομιμοποίηση της τέλεσης γάμου μεταξύ ομοφυλόφιλων; Επίσης έχει κατατεθεί στις αρμόδιες υπηρεσίες αιτήματα για την τέλεση τέτοιων γάμων και παραπέρα υιοθέτησης τέτοιων παιδιών;

Ερώτηση: Να κάνω και μια συμπληρωματική ερώτηση. Αν μπορεί αυτό το πράγμα να χρησιμοποιηθεί σαν δράση υπέρ της θεσμοθέτησης. Δηλαδή αν κάποιος ομοφυλόφιλος ζευγάρι πιέσει τις αρχές κάνοντας αίτηση γάμου.

Ερώτηση: Σχετικά με την ιστορία που ανέφερες στην αρχή, δεν κατάλαβα γιατί ο Δανός φοιτητής θα μπορούσε να αξιώσει διατροφή από τον Έλληνα, από τη στιγμή που και τα δύο άτομα είναι ενήλικα και εργαζόμενοι. Νομίζω πως η διατροφή έχει σχέση με την ανατροφή παιδιών, δηλαδή από τη στιγμή που αυτοί οι δύο δεν είχαν υιοθετήσει παιδί, γιατί θα μπορούσε να αξιώσει ο ένας από τους δύο διατροφή; Αν χρησιμοποιήσατε αυτό το παράδειγμα για να μας δείξετε ότι ένας ομοφυλοφιλικός γάμος θα φέρει κάποια προβλήματα στη λύση του, στην διάλυση του δηλαδή, εγώ

προσωπικά δεν κατάλαβα τι προβλήματα θα δημιουργούσε ένας ομοφυλοφιλικός γάμος σε σχέση με έναν ετεροφυλοφιλικό. Εγώ θεωρώ, με τις γνώσεις που έχω, ότι το μόνο πρόβλημα θα ήτανε όταν υπήρχαν παιδιά υιοθετημένα και από τους δύο από κοινού, σε θέμα για το ποιος αναλαμβάνει τη διατροφή και την ανατροφή του άλλου μέλους. Από την στιγμή που δεν υπάρχει τέτοιο πράγμα, νομίζω ότι κοινή συναινέσει θα ήτανε μια διαδικασία απλή και αυτόματη.

Ερώτηση: Θα ήθελα να ρωτήσω εγώ την κυρία Παπαζήση, ο γάμος ο οποίος έχει γίνει στο εξωτερικό ή με οποιονδήποτε τρόπο γίνεται εδώ, μεταξύ απόμων του ίδιου φύλου είναι ανυπόστατος. Αν κατάλαβα καλά. Έγινε ο πρώτος γάμος ομοφυλοφίλων στην Ελλάδα;

Παπαζήση: Όχι, όχι! Κάτι άλλο είπαμε. Λογοπαίχνιο ήτανε.

Συντονιστής συζήτησης: Έχουμε ένα ευχάριστο γεγονός. Ότι η δική μας η οργάνωση και η Ελληνική Ομοφυλοφιλική Κοινότητα στην Αθήνα αποφάσισαν την προηγούμενη εβδομάδα να ενώσουν τις δυνάμεις τους. Να ενωθούμε σε μια οργάνωση πανελλαδική, δηλαδή ήτανε ένα λογοπαίχνιο για αυτό το ευχάριστο γεγονός.

Ερώτηση: Θα ήθελα να ρωτήσω, αν ο γάμος γίνεται στο εξωτερικό για το ελληνικό δίκαιο είναι ανυπόστατος;

Ερώτηση: Έχω κάποιες διαφωνίες. Να τις εκφράσω τώρα ή μετά που θα τελειώσετε τις ερωτήσεις; Δεν έχω ερώτημα. Έχω μια διαφωνία: Μέχρι το 1974 η ψυχολογία θεωρούσε ασθένεια την ομοφυλοφιλία και ο Φρόιντ και όλοι οι άλλοι θεωρούσαν προς θεραπεία την ομοφυλοφιλία. Άρα ήταν ψευδές αυτό που ειπώθηκε, ότι η ψυχολογία θεωρούσε ομαλούς τους ομοφυλόφιλους.

Και από την άλλη θέλω να πω, ότι μια κοινωνία έχει μια εικόνα για τον εαυτό της, φτιάχνει τους θεσμούς της. Όσο λέμε εμείς «οι ομοφυλόφιλοι», αυτόματα προσδιορίζουμε κάποιους ανθρώπους από ένα γεγονός μόνο σεξουαλικό και τους κοιτάμε μέσα από εκεί. Ή πρέπει να αλλάξουμε τη θέση μας απέναντι στα πράγματα, και αυτό το δέχονται και οι ίδιοι οι ομοφυλόφιλοι, αλλά αυτό το πράγμα πρέπει να αλλάξει με μια εντελώς διαφορετική οπτική απέναντι σε όλα τα πράγματα. Δεν είμαστε καταναλωτές οποιονδήποτε πραγμάτων, είτε ιατρικών φροντίδων, είτε νομικών φροντίδων, είτε όλα αυτά τα πράγματα και κοιτάμε κάποιους ανθρώπους μέσα από εκεί.

Από τη στιγμή που είμαστε πολίτες και όχι «υπήκοοι», από κει και πέρα θα αλλάξουν πολλά πράγματα. Και αναφέρω μόνο ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα που αφορά τους ομοφυλόφιλους.

Σήμερα το AIDS –η ποιο εύκολη ασθένεια-- έχει τρομοκρατήσει ολόκληρη την κοινωνία. Παρ' όλα αυτά είναι πανεύκολο να θεραπευτεί. Και όμως έχει θεσμοθετηθεί ως μια τρομακτική ασθένεια και ξέρω γιατί: πλήττει ιδιαίτερα τους ομοφυλόφιλους, γιατί παίρνουν αντιβιώσεις για διάφορες σεξουαλικές ασθένειες. Και εδώ έρχεται η ιατρική ομάδα να αλλάξει όσα δεν αλλάζουμε εμείς με τους θεσμούς μας και αφήνουμε οποιουδήποτε ηθικολόγους ή οποιουδήποτε είτε καθηγητές πανεπιστημίου, είτε θεολόγους, αυτοί να αποφασίζουν. Και οι ομοφυλόφιλοι που είναι καταπιεσμένοι, καταπιέζουν τους άλλους. Η κυρία που είναι βαμμένη, έχουν γίνει πειράματα σε άγρια ζώα και σε ανθρώπους και σε παιδιά για να μπορέσει να γίνει το μακιγιάζ. Όταν θέλει να σκεφτεί για τους ομοφυλόφιλους που δεν έχουν ελευθερία, σκέφτηκε ποτέ ότι αυτό το απλό πράγμα, το μακιγιάζ ή για τα

φυτοφάρμακα που πεθαίνουν στην Αφρική κατά κόρον παιδάκια που τα βάζουν μέσα στο χωράφι και τα αεροπλάνα ρίχνουν τα φυτοφάρμακα για να δουν πότε πεθαίνουν.

Άρα θέλω να πω, πως πρέπει να είμαστε ελεύθεροι για όλα τα πράγματα και όχι μόνο για την ομοφυλοφιλία και την καταπίεση που αυτοί οι άνθρωποι υπόκεινται. Δηλαδή ένα νομικό καθεστώς δεν μπορεί να λύσει αυτά τα προβλήματα. Ή θα αλλάξει η κοινωνία τον τρόπο που δουλεύει ή δεν αλλάζει τίποτε άλλο.

Συντονιστής συζήτησης: Ευχαριστούμε για την παρέμβαση. Άλλες δυο ερωτήσεις και μετά πηγαίνουμε σε απαντήσεις.

Ερώτηση: Θα ήθελα να διευκρινιστεί ο όρος γάμος και η νομική κατοχύρωση της ομοφυλόφιλης συμβίωσης. Ποια είναι η διαφορά τους;

Ερώτηση: Λέμε ομοφυλοφιλικές σχέσεις. Έστω ότι ένας ομοφυλόφιλος θέλει στη ζωή του να κάνει μια σχέση. Είναι ώριμος να την κάνει αυτή τη σχέση ή πρέπει να αλλάξουν ορισμένα πράγματα για να έχει τη δυνατότητα να την κάνει;

Συντονιστής συζήτησης: Ευχαριστώ για τις ερωτήσεις σας.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

Παπαζήση: Η πρώτη ερώτηση ήταν αν υπάρχει αίτημα για την τέλεση γάμου στην Θεσσαλονίκη και γενικότερα στην Ελλάδα –αν έχουν κατατεθεί αιτήσεις– και για την νομοθεσία, και αν αυτό θα μπορούσε να αποτελέσει τρόπο πίεσης. Κοιτάζτε, δεν έχω στοιχεία να σας φέρω, αλλά έχω την αίσθηση, χωρίς να είμαι σίγουρη, πως δεν έχουν κατατεθεί αιτήσεις κι αυτό γιατί όπως είπε ο κύριος που μίλησε για την οικολογία γενικώς υπάρχει ακριβώς αυτή η αντίληψη τού να μην αντιδρούμε. Δηλαδή, εάν πραγματικά πηγαίνανε ζευγάρια ομοφυλοφίλων και λέγαμε «εμείς θέλουμε» ή αν γινόταν μια κίνηση από ανθρώπους που συμβιώνουν, που καταρχήν να έχουν το θάρρος να πουν ότι συμβιώνουν, που δεν το έχουνε. Οι πιο πολλοί κάθονται στο σπίτι της μαμάς τους και του μπαμπά τους μέχρι να παντρευτούνε και βγαίνουν ραντεβουδάκι. Εκτός από τους φοιτητές, οι άλλοι που δεν είναι φοιτητές γυρίζουν από τις σπουδές στο σπίτι της μαμάς στα 25 με 27 τους, μπαίνουν στο σπίτι το πατρικό, δεν πάνε να συμβιώσουν χωρίς γάμο με κάποιον. Δεν το έχουμε αυτό το θάρρος στην κοινωνία. Γιατί δεν το έχουμε αυτό είναι μια άλλη ιστορία, δεν μας παίρνει και ο χρόνος να το συζητήσουμε. Εγώ συμφωνώ μαζί σας, το ίδιο πράγμα θα μπορούσε να γίνει και με τους ομοφυλόφιλους. Δεν υπάρχουν αιτήσεις από ότι ξέρω εγώ. Δεν έχω πληροφορίες ότι υπάρχουν. Αυτό που σας λέω είναι πολύ σχετικό.

Στις άλλες χώρες που επιτεύχθηκε ακριβώς η καταχώρηση των έγγαμων συμβιώσεων, για παράδειγμα στην Δανία, γιατί έγινε; Επειδή είναι πιο προοδευτικοί οι Δανοί; Όχι βέβαια! Γιατί απλούστατα εκεί, λόγω των πολλών συμβιώσεων χωρίς γάμο, ήτανε κοινωνικό αίτημα, οι ελεύθεροι συμβιούντες να έχουν δικαίωμα όπως οι σύζυγοι. Και αυτό συμβαίνει και σε άλλες χώρες, όπου υπάρχουνε πάρα πολλά ζευγάρια που συμβιώνουνε. Διότι τα προβλήματα είναι οικονομικά. Πάντα δηλαδή ζητάνε φορολογικές ελαφρύνσεις, κληρονομικό δικαίωμα σε περίπτωση που διαλυθεί η συμβίωση και ο ένας βγαίνει κερδισμένος από αυτήν την ιστορία οικονομικά και ο άλλος βγαίνει χαμένος, όπως γίνεται στο γάμο, αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα διατροφής ενδεχομένως και όλα αυτά.

Στις χώρες όπου υπάρχουν οι συμβιώσεις, και η Δανία είναι μια από αυτές, υπήρξαν αιτήματα για κατοχύρωση, άλλες το δέχτηκαν, άλλες δεν το δέχτηκαν – η Δανία ήταν από τις χώρες που το δέχτηκαν-- και πάνω σε αυτό το πλαίσιο έχτισε και την κατοχύρωση των ομοφυλοφιλικών συμβιώσεων. Δηλαδή, στο ίδιο βιβλίο και με τον ίδιο τρόπο και γίνονται πια οι καταχωρήσεις των ομοφυλοφιλικών συμβιώσεων. Εδώ στην Ελλάδα δεν υπάρχει. Αν υπήρχε θα ήτανε μέσο πίεσης. Σήμερα –για αυτό σας είπα προηγουμένως τελειώνοντας, πως ο νομοθέτης δεν είναι συντηρητικός, εμείς είμαστε συντηρητικοί-- ο νομοθέτης, με τον νόμο που τροποποίησε το οικογενειακό δίκαιο, έκανε πραγματικά βήματα πέρα από τα κοινωνικά δεδομένα. Απόδειξη ότι κάποια πράγματα πήγαν στράφι. Ο πολιτικός γάμος ας πούμε σήμερα είναι το 1%. Οι περισσότερες γυναίκες που στην αρχή που άλλαξε ο νόμος και τους έλεγε «δεν θα αλλάξει το επίθετο και θα κρατάτε το πατρικό σας» πήγαιναν στο Δημαρχείο και κάνανε την διαδικασία της αλλαγής επιθέτου – κακόηχου επιθέτου. Δεν φταίει ο νομοθέτης, εμείς φταίμε. Αν εμείς δημιουργήσουμε πίεση θα αλλάξουν και οι από πάνω. Αν δεν τους ασκηθεί πίεση δεν θα αλλάξουν.

Σας ανέφερα το ιστορικό από αλλού για να δείτε το τι υπάρχει για να μπορώ να τα συνδέσω κι ήταν ένας τεχνικός τρόπος για να τα συνδέσω από την αρχή και να τα αναλύσω μετά. Από εκεί και μετά ήθελα να σας δείξω ότι αυτό που έξω επιτρέπεται, εδώ σε εμάς είναι αντίθετο με τη δημόσια τάξη. Απαγορεύεται ρητά και κατηγορηματικά.

Τώρα, σε ό,τι αφορά τις αξιώσεις και γι' αυτό ζητάνε αναγνώριση των συμβιώσεων. Γιατί δεν ζητάνε αναγνώριση των συμβιώσεων; Νοιάζεται κανένας να τον αναγνωρίσει το κράτος; Το θέμα είναι οι οικονομικοί λόγοι. Δεν βρίσκει την ευτυχία κανείς, βρίσκει οικονομικούς λόγους, διότι όταν διαλυθεί ένας γάμος ή μια συμβίωση καταχωρημένη στην οποία ο νομοθέτης θα αναγνωρίζει δικαιώματα, θα έρθω εγώ μετά και θα πω «εγώ, κύριε, καθόμουνα δεκαπέντε χρόνια και έκανα λάντζα και σπκώνεσαι και φεύγεις και εγώ μένω χωρίς ασφάλεια, χωρίς σύνταξη και θα σε κυνηγήσω και θα πάρω διατροφή και θα πάρω κοινωνική ασφάλιση, και θα πάρω σύνταξη και θα πάρω διάφορα και θα πάρω κληρονομικό δικαίωμα». Η δε διατροφή δεν είναι μόνο για τα παιδιά, είναι και για τους συζύγους. Εξ ου και για τους συμβιούντες.

Στο ερώτημα τι πρόβλημα μπορεί να δημιουργήσει ένας ομοφυλοφιλικός γάμος, και αν η διάλυση θα ήταν πρόβλημα: ένας ομοφυλοφιλικός γάμος δεν δημιουργεί προβλήματα, σύμφωνα με αυτά που σας είπα προηγουμένως. Αν το δεχόμαστε, το δεχόμαστε. Ο λόγος που υπάρχει το αίτημα της καταχώρησης αυτών των συμβιώσεων, σας είπα, είναι καθαρά οικονομικός.

Σε ό,τι αφορά τα παιδιά, εκεί υπάρχουν διαφοροποιήσεις. Όπως ανέφερα, και στην Δανία και στην Νορβηγία οι σχέσεις γονέων και τέκνων είναι διαφορετικές. Εάν γινότανε ένας γάμος, όπου ο ένας απέκρυπτε το φύλο του και κάνανε γάμο και διαπιστωνόταν η απόκρυψη του φύλου – ένας ντυνόταν γυναίκα και πλαστογραφούσαν και τα χαρτιά τους και κάνανε αυτό το γάμο– ο γάμος αυτός, εφ' όσον στην πραγματικότητα και οι δύο είχαν το ίδιο φύλο, στο ελληνικό δίκαιο είναι ανυπόστατος γάμος. Δεν είναι καν άκυρος. Αυτό σημαίνει ότι όταν είναι άκυρος έχω και κάποια δικαιώματα με τη λύση του γάμου. Αν είναι ανυπόστατος δεν έχω κανένα απολύτως δικαίωμα, είναι σαν να μην υπάρχει.

Τώρα, σε ό,τι αφορά τα πρότυπα. Εγώ νομίζω ότι ο νόμος δημιουργεί πρότυπα.

Γιατί, κοιτάξτε κάτι, όταν υπήρχε η προίκα θεσμοθετημένη, άλλος την έπαιρνε, άλλος τη ζητούσε, άλλος δεν τη ζητούσε και δεν την έπαιρνε, πάντως μεσ' στη συνείδηση του κόσμου ήταν δεδομένο ότι αυτό το πράγμα υπάρχει, μπορώ να το αξιώσω. Σήμερα το ξεχνάμε. Τώρα, αν το ζητήσω στην πράξη, αν θα παντρευτώ πλούσιο ή πλούσια για να αποκτήσω λεφτά, αυτό είναι μια άλλη ιστορία. Αλλά πάντως ο θεσμός δεν υπάρχει και το έχουμε βγάλει από το μυαλό μας. Είναι κάποια πρότυπα αυτά.

Όσον αφορά τη διαφορά μεταξύ γάμου και συμβίωσης, έχει λιγότερα οικονομικά δικαιώματα και φυσικά δεν φέρνει μεγαλύτερη ευτυχία. Τίποτα δεν φέρνει μεγαλύτερη ευτυχία παρά μόνο ο εαυτός μας. Πώς θα τα βρούμε με τον εαυτό μας, πώς θα τα βρούμε με τον άλλον, αυτά τα λέει καλύτερα η κυρία συνάδελφος που είναι ψυχολόγος.

Ο γάμος είναι μια πράξη της πολιτείας η οποία αναγνωρίζει δικαιώματα και υποχρεώσεις. Η συμβίωση, όταν δεν είναι αναγνωρισμένη και δεν είναι κατοχυρωμένη, δεν αναγνωρίζει τίποτα. Το κράτος μάς αντιμετωπίζει ως μεμονωμένα άτομα. Όταν είναι αναγνωρισμένη, ανάλογα το κράτος και ανάλογα την νομοθεσία, μας δίνει κάποια δικαιώματα, δηλαδή μπορεί να μας δώσει φορολογικές ελαφρύνσεις, όπως στους έγγαμους. Μπορεί να μας δώσει δικαίωμα κοινωνικής ασφάλισης, σύνταξης, διατροφής, αξίωσης συμμετοχής στα αποκτήματα – περίπου τα ίδια με το γάμο. Εδώ είναι και ένα βασικό φιλοσοφικό πρόβλημα. Αυτοί οι οποίοι αρνούνται την κατοχύρωση των συμβίωσης και είναι οι συντηρητικοί κατά την άποψή μου, αρνούνται με τα εξής επιχειρήματα: ότι αυτοί που θέλουν να κάνουν συμβίωση αρνούνται το θεσμό του γάμου, άρα αφού τον αρνούνται (και μαζί όλα τα υπέρ και τα κατά) δεν έχω κανένα λόγο ως κράτος να έρθω να τους καλύψω κάτω από μια νομική ομπρέλα, αυτήν την οποία έχουν αρνηθεί. Εγώ αυτό το θεωρώ σοφιστεία και κρυμμένη κακότητα.

Στογιαννίδου: Κατ' αρχήν, ως προς την ερώτηση για το αν η ομοφυλοφιλία θεωρείται αρρώστια ή διαταραχή, δεν το συζητήσα καθόλου γιατί δεν ήταν αυτό το θέμα μας. Όντως, το 1974 θεωρούνταν ψυχική διαταραχή ως το 1980. Εν πάση περιπτώσει, επειδή βρισκόμαστε στο 1996, από το 1987 δεν υπάρχει ούτε και η υποκεμενική πλευρά της διαταραχής.

Παρέμβαση ακροατή: Έχω δουλέψει σε ψυχιατρεία και ξέρω πώς φαρμακώνουν τα παιδιά κάποιοι –εγώ τους λέω εμπόρους ναρκωτικών– για να καταπολεμήσουν την ομοφυλοφιλία, εδώ στην Θεσσαλονίκη.

Στογιαννίδου: Υπάρχουν πάρα πολλά προβλήματα. Απλά πιστεύω ότι η συζήτησή μας σήμερα είναι διαφορετική και θα απλωθούμε πάρα πολύ. Επίσης δέχομαι και την έμμεση εμπλοκή μου –παρ' ότι δεν έχω ιδιαίτερες γνώσεις– στον βασανισμό των ζώων επειδή χρησιμοποιώ μακιγιάζ.

Εν πάση περιπτώσει, ας πούμε και κάτι που είναι σχετικό με την σημερινή συζήτηση. Κάτι να πω, γιατί νομίζω ότι απευθυνόταν και σε εμένα η ερώτηση, αν η μόνιμη συμβίωση είναι διαφορετική από ότι ο γάμος. Φυσικά στην ψυχολογία δεν είναι δυνατόν να χρησιμοποιούμε νομικούς όρους, σε μας πολλές φορές δεν έχει ουσιαστικές διαφοροποιήσεις. Εκείνο που θα μπορούσα να πω είναι ότι ο γάμος, η επισημοποίηση μιας σημαντικής σχέσης, σημαίνει περισσότερες αλλαγές σε επίπεδο

της συμπεριφοράς του ζευγαριού προς το κοινωνικό του περιβάλλον.

Στο επίπεδο των διαπροσωπικών σχέσεων, της κάλυψης των αναγκών και της ικανοποίησης, δεν υπάρχει ουσιαστική διαφοροποίηση μεταξύ συμβίωσης και της επισημοποίησης αυτής της σχέσης μέσα στο γάμο. Έχουν την δυνατότητα τα άτομα τα οποία είναι ομοφυλόφιλα, είναι αρκετά ώριμα, ώστε να μπουνε σε έναν γάμο και να πετύχουν σε αυτόν;

Σ' αυτό θα σας απαντήσω: δεν ξέρω και για αυτούς τους γάμους που γίνονται αυτήν τη στιγμή μεταξύ ετεροφυλόφιλων ατόμων και θα γίνονται.

Νομίζω ότι εκείνο το οποίο προσπάθησα να περάσω μέσα από την δικιά μου την εισήγηση ήτανε ότι η σεξουαλική προτίμηση δεν είναι εκείνη η οποία θα παίξει τον ουσιαστικό ρόλο μέσα στο γάμο, στην επιτυχία, στην ικανοποίηση, στην ανάγκη, αν θέλετε, μιας κοινωνίας να έχει έναν τέτοιο θεσμό. Δεν μίλησα ούτε υπέρ ούτε κατά του γάμου. Προσπάθησα να βάλω μερικές παραμέτρους και να πω ότι αυτές οι παράμετροι θα είναι πάρα πολύ σημαντικές και, εξατομικευμένα πια, θα πρέπει να δούμε ποιες από αυτές δουλεύουν, ποιες όχι, και να μιλήσουμε για επιτυχημένους ή όχι γάμους αλλά και την αναγκαιότητα ή όχι του γάμου.

Συντονιστής συζήτησης:

Σας ευχαριστώ όλους σας, και ιδιαίτερα τους τρεις εισηγητές. Δυστυχώς, ο κύριος που ήρθε προηγουμένως και μου μίλησε μού είπε για το ζήτημα της αίθουσας.

Όμως πιστεύω ότι τη συζήτηση μπορούμε να την συνεχίσουμε σε ένα δεύτερο κύκλο, να τον προγραμματίσουμε (έχουμε συγκεκριμένα πράγματα στο μυαλό μας), άλλωστε αυτό ήτανε μια αρχή για να μπουν κάποια ζητήματα τα οποία μετά θα μπορέσουμε να συνεχίσουμε. Θα έλεγα ότι όποιοι το επιθυμούν ας έρθουν σε επαφή μαζί μας για να συνεχίσουν αυτήν την προσπάθεια. Θα βγούνε πρακτικά, πάντα από το εργατικό κέντρο και από την γενική γραμματεία νέας γενιάς, η οποία στεγάζεται στο κτίριο της ΧΑΝΘ στον τρίτο όροφο. Μπορείτε να έχετε επαφή και επίσης στις διευθύνσεις που βρίσκονται στο αλφαβητάρι.

Σακελίων:

Μια κουβέντα πολύ σύντομη θέλω να πω. Για μένα το πιο σημαντικό πρόβλημα είναι ότι απέναντί μας έχουμε μια απαρασάλευτη κρατική και κοινωνική ηθική που ισοπεδώνει, είτε είναι κάποιος ομοφυλόφιλος, είτε είναι τσιγγάνος, είτε είναι φυλακισμένος, είτε είναι Αλβανός, λαθρομετανάστης, είτε είναι ποινικός, είτε σιδήποτε. Μόνο όταν θα αρχίσουμε να αισθανόμαστε αλληλέγγυοι με οποιονδήποτε που υφίσταται αυτή τη βία της κρατικής και κοινωνικής ηθικής, τότε μπορούμε να πούμε ότι και αυτή η συζήτηση έχει την αξία της. Μόνον όταν αναπτύσσουμε μέσα μας το συναίσθημα της αλληλεγγύης για όποιον διώκεται και για όποιον δέχεται αυτή την κοινωνική και κρατική βία. Αυτό μόνο.

Ακροατής: Και ας ξεκινήσουμε από τους εαυτούς μας.

Σακελίων: Συμφωνώ απολύτως.

Συντονιστής συζήτησης: Σας ευχαριστώ όλους.